

tidsskrift *sb.*, -et, -er, i sms.
 tidsskrift- el. tidsskrifts-, fx
 tidsskrift(s)artikel.

tidsspild *sb.*, -et el. tids-

spilde *sb.*, -t.

Nyt fra **Sprognævnet**

spørgsmål, *uf. pl. ene*

tidsstemple *vb.*, -ede.

tidsstempling *sb.*, -en, -er.

Underskrive og signere

Af Eva Skafte Jensen

På NemID's officielle hjemmeside kan man læse følgende:

I den digitale verden kan vi ikke skrive under med pen og blæk. I stedet må vi skrive under digitalt. En digital signatur er en elektronisk underskrift. https://www.nemid.nu/dk-da/digital_signatur/

En digital signatur er altså en underskrift, og den har samme gyldighed som en underskrift foretaget med pen og blæk. Når man fx bestiller et nyt sundhedskort på borger.dk, kommer der et tidspunkt hvor man skal vedkende sig bestillingen, og det skal ske på en måde som garanterer at man er den man udgiver sig for at være. Dette kan man gøre ved hjælp af en digital signatur, fx NemID.

I denne situation er substantivet *signatur* altså synonymt med *underskrift*. Ikke desto mindre bliver vi i Sprognævnet fra tid til anden spurgt om de to substantiver virkelig er synonyme, og tilsvarende om de to verber

signere og *underskrive* er synonyme. Når spørgsmålet bliver stillet på den måde, må man svare – kun delvis.

Når man søger i ordbøger og tekstsamlinger, viser det sig at *signatur* kan betyde andet og mere end *underskrift*, og at *signere* tilsvarende kan betyde andet og mere end at *underskrive*. Det er sandsynligvis disse ikke helt ens betydninger der bidrager til at man kan komme i tvivl om om man virkelig kan bruge ordene synonymt i forbindelse med juridisk bindende sager på internettet.

I de næste afsnit vises ligheder og forskelle. Eksemplerne (1)-(13) er alle fra KorpusDK, en samling af autentiske tekster ca. 1990-2000 fra mange forskellige genrer (skønlitteratur, journalistiske tekster, brugsvejledninger, blogs m.m.).

Brug og betydning i substantiverne

Ifølge Den Danske Ordbog er en *underskrift* 'en persons navn skrevet med vedkommendes egen karakteristiske håndskrift som >

en slags identifikation, fx som bekræftelse på en aftale eller som afslutning i et brev'; et eksempel på denne brug ses i (1):

- (1) Andre lande, i for eksempel Asien, giver først tilladelse til at lade deres statsborgere komme tilbage, hvis de har medvirket aktivt til hjemsendelsen ved at give fingeraftryk, underskrift på rejseudokumenter eller lignende.

En *signatur* er "éns navn, initialer el.lign. som man skriver på en karakteristisk måde, og som man underskriver sig med eller på anden måde vedkender sig noget med"; eksempler på dette ses i (2)-(4):

- (2) Efter hver teorilektion og hver køretime skal både lærer og elev grifle deres signature i to kørebøger som bevis på, at alt forløber efter reglerne.
- (3) Der er 100 malerier og akvareller som bærer hendes signature.
- (4) De små hjerter har de fleste danskere tæt inde på livet – måske uden rigtig at vide det. Men hvis man stikker hånden ned i lommen og finder en mønt frem, vil man opdage, at de er signeret med et hjerte. Dette hjerte indførte den kongelige møntmester Christian Wineke den Ældre i 1693 som sit møntmestermærke.

Signatur kan også bruges i overført betydning "personligt særpræg som man giver noget", som vist i eksempel (5):

- (5) Hundertwasser har foruden malerier og arkitektur stået bag blandt andet et fredsflag til Mellemøsten samt et utal af

frimærker, for eksempel til det sociale topmøde i København. I 1986 indviedes Hundertwasserhaus, og i 1991 fulgte KunstHaus, begge i Wien. Flere andre bygningsværker bærer i dag Hundertwassers umiskendelige signature.

I de to eksempler (1) og (2) bruges *underskrift* og *signature* altså fuldstændig synonymt, og man vil kunne udskifte dem med hinanden uden at betydningen bliver væsentligt forandret. Men i (3)-(5) har *signature* andre betydninger, og man ville ikke uden videre kunne udskifte ordet med *underskrift*.

Substantivet *signature* kan altså ganske vist bruges fuldstændigt synonymt med *underskrift*, men det kan også bruges til at vedkende sig noget med uden nødvendigvis at være forbundet med nogen form for skriftlighed, og det kan ydermere bruges i betydningen 'særligt præg'. Sådan forholder det sig i grove træk for substantiverne.

Brug og betydning i verberne

De mønstre der tegner sig for verberne, er en smule anderledes. At *underskrive* bruges ifølge Den Danske Ordbog konkret om den handling at "skrive sit navn i et dokument, brev el.lign. og dermed fx indgå en aftale eller påtage sig et ansvar for indholdet", se fx (6):

- (6) På Stændertorvet i Roskilde måtte byens borgmester underskrive en ny Roskildefred med daværende kong Erik II.

At *signere* kan dels bruges med 'underskrive'-betydning, dels i overført betydning "om træk, forhold, egenskab, der kendetegner noget, ell. hvorved noget røber sig, lægger sig

for dagen” (her citeret efter Ordbog over det danske Sprog), men sidstnævnte brug er ikke så hyppig – mere. I det følgende vises et eksempel på ’underskrive’-betydningen i (7) og derpå et eksempel i (8) hvor man kan overveje om ’kendetegn’-betydningen er på spil:

- (7) Apropos økonomi kunne samme Hans Erik Jensen i går signere en ny samarbejdskontrakt med Topdanmark til en værdi af 1,5 mill kroner, løbende frem til udgangen af 1993, netop omkring kvindelandsholdene.
- (8) Erik Mortensen underskrev kontrakt med Sherrer tirsdag, og allerede til januar signerer han den haute-couture-kollektion, der vises i Paris. Sherrerkontrakten løber i to år og bringer igen Mortensen helt til tops blandt internationale modeguruer - bl.a. Christian Diors, Gianfranco Ferrer, Chanel og Karl Lagerfeld.

Desuden bruges verbet *signere* hyppigt med den særlige variant af ’underskrive’-betydningen der ligger i handlingen at sætte sit personlige mærke på en bog, en t-shirt, en plakat eller lignende. Denne brug fremgår af (9):

- (9) Spanierne er ikke verdens flittigste læsere af litteratur. Men de står gerne i kø for at få en kendt forfatter til at signere deres bog.

Der er altså ikke helt den samme fordeling mellem ordene alt efter om man bruger et substantiv eller et verbum.

Flere betydninger af *signatur* og *signere*

Som det fremgår, har *signatur* og *signere* videre anvendelsesmuligheder end *underskrift* og *underskrive*, og de anvendelser som er vist hidtil, er langt fra de eneste. En fodboldspiller kan for eksempel *signere* et mål (10), en avisskribent kan omtale sig selv som *denne signatur* (11), på kort kan man angive lokalteter ved *signatur* (12), og i bog- og håndskriftssamlinger kan man bruge *signaturer* til at katalogisere værkerne efter (13):

- (10) 4-0 blev det... 3 mål signeret af Ole Bach.
- (11) Efter denne signatures opfattelse var det forkerte tanker, der førte til udtagelsen af Peter Møller og Carsten Fredgaard.
- (12) Søkortet viser signatur for en kirke på Hirsholm.
- (13) Den første tekst, der bringes, er det ældste kendte håndskrift på dansk, en afskrift af Skånske Lov og Skånske Kirkelov. Det har signaturen Stockholm B74, da det til daglig befinder sig i det svenske kongelige bibliotek.

I lyset af denne rigdom af betydninger forekommer ordene *underskrift* og *underskrive* unægtelig lidt fattige. På den anden side kan man hæfte sig ved at de er mere præcise end *signatur* og *signere*. De betyder stort set altid noget der har at gøre med handlingen at vedkende sig noget og at påtage sig ansvar for noget.

Vinder *signatur* og *signere* frem?

Da man for 10-20 år siden debatterede hvordan man skulle udvikle systemer der kunne bruges ligesom underskrift på

internettet, brugte man især begrebet *digital signatur* (skønt *elektronisk underskrift* også forekommer i dokumenter fra 1990'erne).

Den første teknologiske løsning blev oven i købet navngivet Digital Signatur, så man på den måde havde både et almindeligt begreb *digital signatur* og en bestemt 'vare' ved navn *Digital Signatur*. Jo mere digital signatur er blevet omtalt, jo mere har man vænnet sig til at *signere* (snarere end at *underskrive*) og til at bruge sin *signatur* (snarere end sin *underskrift*). Man kunne derfor have forventet at *signatur* og *signere* vandt frem på bekostning af *underskrift* og *underskrive*. Søgninger i de seneste 15 år i tekstsamlingen Infomedia bekræfter dog ikke en sådan forventning om

Eva Skafte Jensen (f. 1966)
er seniorforsker i Dansk
Sprognævn.

stigning (Infomedia består af artikler fra landsdækkende og lokale dagblade, fra fagblade, nyhedsbureauer, m.v.). Der er blevet søgt på de 4 ord i en 30-dages periode i hhv. 1999, 2004, 2009 og 2014. I tabellen her på siden vises resultaterne. Fordelingen vises i procent og i absolutte tal; tallene i parentes angiver antal forekomster (absolutte tal).

alle bøjningsformer:	1999	2004	2009	2014
<i>signatur</i>	23,11 % (43)	32,85 % (157)	30,57 % (380)	27,52 % (387)
<i>underskrift</i>	76,88 % (143)	67,15 % (321)	69,43 % (863)	72,48 % (1019)
<i>signere</i>	10,44 % (47)	6,22 % (56)	10,15 % (246)	13,69 % (389)
<i>underskrive</i>	89,56 % (403)	93,78 % (844)	89,85 % (2177)	86,31 % (2453)

Som det fremgår, er der ikke en klar tendens i retning af at *signatur* og *signere* overtager domænet i løbet af den undersøgte periode; det ser snarere ud til at de forskelle der er i fordelingen ordparrene imellem, er tilfældige.

Anbefalinger

Såvel *signere* og *signatur* som *underskrive* og *underskrift* kan som sagt bruges til at betegne at man vedkender sig noget og påtager sig ansvar. Man har ved lov besluttet at dette nu både kan ske ved hånd og blæk og ved at benytte den særlige elektroniske mulighed der ligger i en digital signatur, jf. artiklens indledende citat.

Ikke desto mindre kommer folk i tvivl.

Dette kan til dels skyldes at ordsættet *signatur/signere* har så mange betydninger, hvoraf ikke alle har noget at gøre med juridisk bindende forhold. Det kan også skyldes at man kan møde begge sæt brugt i tekster hvor man bliver bedt om at vedkende sig noget/påtage sig et ansvar. Følgende eksempel er taget fra en hjemmeside fra en offentlig myndighed:

Du skal oplyse den anden forælders CPR-nummer og e-mailadresse, så denne også kan signere ansøgningen. Når der er fælles forældremyndighed over barnet, er det et krav, at begge forældre underskriver ansøgningen

Der er ingen grund til at variere sproget ved at bruge to forskellige ord i denne tekst, og netop fordi begge ord forekommer, kan man komme i tvivl: Er der alligevel tale om to forskellige handlinger? Skal man gøre noget forskelligt alt efter om man har fælles forældremyndighed eller ej?

Fra en juridisk betragtning er det lige bindende at *signere* som at *underskrive*; i den henseende er de to ord synonyme. Det er dog ikke hensigtsmæssigt at veksle mellem dem sådan som man ser det gjort i citatet ovenfor. Vi anbefaler derfor at man holder sig til et

sæt ad gangen: *signere/signatur* eller *underskrive/underskrift*. Glæden ved at variere sin tekst sprogligt må man få afløb for i andre sammenhænge.

Anvendte opslagsværker og kilder:

Den Danske Ordbog, <http://ordnet.dk/ddo>

Ordbog over det danske Sprog, <http://ordnet.dk/ods>

KorpusDK, <http://ordnet.dk/korpusdk>

Infomedia, <http://apps.infomedia.dk/>

Lov om elektroniske signaturer, <https://www.retsinformation.dk/Forms/ro710.aspx?id=6193>

Stavekontrol

Af Philip Diderichsen

Du kan takke sprogteknologien for at der kommer røde (og grønne) streger frem under dine stavefejl i Word. Sprogteknologi fungerer generelt ved at transformere et sprogligt input fra én form til en anden: Talegenkendelse transformerer tale til tekst, talesyntese det omvendte. Maskinoversættelse transfor-

Artikelserie:
Hvordan virker sprogteknologien i din hverdag?

merer ét sprog til et andet. En stavekontrol transformerer ukorrekte former til en eller evt. flere korrekte. Men hvordan foregår det?

Stavekontroller virker ved at ændre på ordene i en tekst og derefter at regne på om nogle af disse ændrede ordformer skulle være korrekte i konteksten i modsætning til de >

Artikelserie: sprogteknologi

På initiativ af Dansk Sprognævns fagråd for fagsprog og sprogteknologi bringer Nyt fra Sprognævnet i løbet af året en serie artikler der giver en introduktion til udvalgte sprogteknologiske værktøjer. Nævnet interesserer sig for disse teknologier da de i disse år for alvor er ved at vinde indpas som daglige værktøjer i den offentlige såvel som den private sektor, og det kan tænkes at der er

særlige retskrivningsmæssige problemstillinger knyttet til dem. Spiller stavekontroller en rolle i udbredelsen af særskrivningsfejl? 'Hører' talegenkenderen altid nøjagtig hvad der bliver sagt, så en dikteret tekst bliver korrekt? Spørgsmål som disse er på nævnets dagsorden i de kommende år. Vore læsere kan foreløbig her orientere sig om hvordan sprogteknologi egentlig virker.

oprindelige ord. Egentlig burde computeren bare kunne slå alle ordene op i en stor ordliste og sætte en rød streg hvis ordet ikke findes i listen. Men det er ikke tilstrækkeligt. På den måde ville man kun finde de stavefejl der ikke samtidig er korrekte i andre sammenhænge. Men stavefejl er netop ofte korrekte i andre sammenhænge. Tag fx præsens-*r*'et i slutningen af ord hvor det ikke kan høres – et af de absolut hyppigste staveproblemer i dansk. I sætningen *Han ændre sig aldrig* er *ændre* en stavefejl, men ikke i sætningen *Han vil aldrig ændre sig* (hvor infinitivformen *ændre* er korrekt). Derfor hjælper det ikke at se om ordet skulle mangle i en ordliste med korrekte former. Der skal lidt mere til.

Stavekontrollen er nødt til at lave og vurdere alternative ordformer for hvert eneste ord i en sætning – den kan jo netop ikke vide på forhånd hvilke ellers korrekte staveformer der tilfældigvis er stavefejl i den givne sammenhæng. De alternativer der dannes, er nødt til at ligge relativt tæt på ordet selv, for ellers bliver der hurtigt så mange alternativer at computeren får svært ved at følge med og i værste fald simpelthen går ned. Ordalternativerne laves typisk ved at ændre det oprindelige ord på fire forskellige måder:

- tilføjelse af et bogstav (fx *ændre* til *ændrer*),

- sletning af et bogstav (fx *ændre* til *ændr*),
- udskiftning af et bogstav med et andet (fx *ændre* til *andre*) eller
- ombytning af to bogstaver (fx *ændre* til *ænder*).

Selv moderne stavekontroller kan kun lave et begrænset antal af disse modifikationer pr. ord – hver af modifikationerne skal jo i princippet laves for hvert bogstav i ordet med hvert bogstav i alfabetet, så antallet af nye former kan hurtigt eksplodere. Hver resulterende form skal tjekkes i systemets ordliste over korrekte ordformer. For hver af de resulterende former der er korrekte, må stavekontrollen nu beregne en sandsynlighed i den givne kontekst for at kunne levere en liste med de mest sandsynlige – og først da kan den afgøre om det oprindelige ord har nogen stor sandsynlighed for at være stavet forkert. Hvis det oprindelige ord selv er blandt de mest sandsynlige staveformer i konteksten, vil stavekontrollen ikke sætte nogen rød streg.

Selve beregningen af det mest sandsynlige ord på et givet ords plads foregår typisk som følger. I skemaet på næste side ses en illustration af de mange muligheder stavekontrollen skal bedømme. Øverste række er de oprindelige ord i sætningen (find én fejl!), rækkerne under indeholder alternative former – hver af dem kun én modifikation væk fra den oprindelige.

Han	ændre	sig	aldrig
Ha	ændrer	sige	aldrig
Hans	ændr	si	
Hun	andre	syg	
Hin	ænder	sag	
...	...	...	

Da stavekontrollen ikke bare kan slå ordene op i en liste (de er alle hver for sig korrekte former), må den bruge ordenes kontekst. I denne sammenhæng betyder det konkret at den opererer med sekvenser af de forskellige ordalternativer, ikke bare enkeltordene. Og i stedet for egentlig at slå op beregner den sandsynligheden for forskellige sekvenser. I forhold til det ovenstående eksempel vil der altså fx blive regnet på følgende sekvenser:

- Han ændre sig aldrig (dvs. den oprindelige sætning)
- Han *ændrer* sig aldrig
- Han *andre* sig aldrig
- *Ha* ændre sig aldrig
- *Hin* ændre sig aldrig
- Han ændre *sag* aldrig
- Han ændre sig *aldrig*
- ...

<start>	Han	ændre			
	Han	ændre	sig		
		ændre	sig	aldrig	
			sig	aldrig	<slut>

Altså de individuelle sandsynligheder for <start> *Han ændre* osv. (<start> og <slut> markerer sætningsgrænserne). Hver af disse sandsynligheder ganges til sidst med hinanden for at komme frem til én samlet sandsynlighed for hele sætningen. Man kombinerer på denne måde sandsynligheden af alle ordene i sætningen i deres umiddelbare kontekst. De enkelte sandsynligheder slår man op i en liste der er lavet ved at tælle hver treordssekvens i et stort tekstkorpus. Sådant en liste er det man kalder en *sprogmodel* – en central

Bemærk at der i de ovenstående eksempler højst ændres ét ord i forhold til den oprindelige sætning. Det er en måde at begrænse antallet af ordsekvenser på, som nogle stavekontroller benytter sig af.

Lidt ligesom da der blev lavet ordalternativer, bliver der altså her lavet en mængde sætningsalternativer. Hver af disse tekststrenger skal der findes en sandsynlighed for, så de kan blive rangeret og den mest sandsynlige valgt.

Sandsynligheden for et givet sætningsalternativ beregnes vha. en teknik der er gennemgående i statistisk baseret sprogteknologi. I det ovenstående eksempel ville man således finde sandsynligheden for sætningen *Han ændre sig aldrig* ved at finde sandsynligheden for hver af rækkerne i følgende skema:

komponent i statistisk sprogteknologi, der går igen i andre sprogteknologiske værktøjer.

Når stavekontrollen på denne måde har fundet sandsynligheden af hver alternativ sætningskandidat, sorterer den sætningerne efter sandsynlighed og ser om der er nogen af dem der har en markant højere sandsynlighed end de andre. I dette tilfælde kunne det meget vel være *Han ændrer sig aldrig*, og stavekontrollen kan så markere forskellen på denne alternativsætning og den oprindelige med en rød streg og foreslå den korrekte >

form plus evt. nogle af de næstmest sandsynlige i en “mente du”-funktion. Er sandsynligheden for en af alternativsætningerne ekstra høj, kan stavekontrollen evt. også straks sætte den korrekte form ind vha. en autokorrekturfunktion.

Nogle stavekontroller udnytter udover de nævnte teknikker også avancerede grammatiske analyser i jagten på stave- og grammatikfejl. Fx blev der for nogle år siden udviklet en dansk stave- og grammatikkontrol til ordblinde (et tilføjesprogram til Word kaldet OrdRet), der var overlegen i forhold til Words egen.¹ Den fungerede ved at slå ordene op og give dem ordklasser, hvorefter hvert ord blev tjekket mod grammatiske retteregler såsom ”hvis det aktuelle ord kan være et verbum i præsens (fx *hører*) og der er et hjælpeverbum i præsens eller præteritum (fx *kan*) til venstre for det i sætningen, så foreslå infinitiv som alternativ form” – som i sætningen *Han kan ikke hører*. OrdRet er dog ikke længere på markedet.

Blandt kommercielle stave- og grammatikkontroller for dansk er den der findes i Microsoft Word, den mest brugte i dag. Der findes dog andre udbydere, fx det svenske firma Oribi,² og til stavekontrollen i OpenOffice-pakken (et open source-alternativ til Microsofts Officepakke) har Foreningen for Frit Tilgængelige Sprogværktøjer leveret en programudvidelse for dansk.³

Dansk Sprognævn vil i de følgende år

Philip Diderichsen (f. 1977)
er videnskabelig medarbejder i Dansk Sprognævn.

undersøge danske stavekontroller og deres eventuelle effekt på retskrivningen, bl.a. ansporet af forlydender om stavekontrollernes uheldige tendens til at acceptere at ”ukendte” sammensatte ord deles op – en situation hvor der efter en bedre grammatisk analyse slet ikke ville være dukket røde streger op.

1 Se http://www.linguistics.fi/julkaisut/SKY2006_1/1.6.1.%20BICK.pdf.

2 Se <http://www.oribi.se/startsidan/>.

3 Se <http://www.stavekontrollen.dk/>.

Er du blevet dibset for nylig?

Af Jørgen Nørby Jensen

”Far, jeg er blevet dibset!”. Ordene faldt ved middagsbordet for nogen tid siden, og de kom fra min ældste søn, der er 18 år og går i gymnasiet. ”Hvad er du?” svarede jeg, overbevist om at jeg måtte have hørt forkert, men det havde jeg ikke, og tålmodigt forklarede min søn mig nu betydningen: Hvis en pige fx ser en lækker fyr, kan hun ”melde dibs” på ham, og så har hendes veninder bare at holde fingrene fra ham! Hun har med andre ord forsterket til at forsøge at score ham. I det konkrete tilfælde var der tale om at min søn var blevet ”dibset” af en pige fra en af de andre klasser på gymnasiet. Det var han i øvrigt ret utilfreds med, for hende var han nemlig ikke lige interesseret i, og så var det jo irriterende på den måde at være ”forhåndsreserveret”.

Et par uger senere var jeg i selskab med min niece på 20 år. Hun kendte udmærket den beskrevne sprogbrug fra sin egen gymnasietid og kunne desuden tilføje at det i sådanne situationer er nok bare at sige ”dibs”. Så ved veninderne godt hvilke regler der er gældende.

At sprogbrugen er kendt og udbredt i hvert fald blandt gymnasieelever, understøttes af et indslag i radioprogrammet *Mads og Monopolet* d. 6. december 2014. Her havde en fortvivlet gymnasiepige skrevet ind med sit dilemma: Hun var blevet forelsket i en dreng på skolen, og han kunne vist også godt lide hende, men uheldigvis havde hendes bedste veninde allerede for længst ”kaldt dibs på ham”, så hvad skulle hun nu gøre?

Udbredelse og variation

Hverken *dibs* eller *dibse* har fundet vej til ordbøgerne endnu, men i mere uformelt skriftsprog kan man finde en del eksempler på sprogbrugen. I en beskrivelse af den amerikanske skuespillerinde Amber Heard kan man således læse at det ikke er ”en overraskelse, at gode gamle Jack Sparrow alias Johnny Depp har kaldt dibs på den hammerlækre tøs” (Streetboys 19.12.2013). På en hjemmeside bekendtgør en pige at hun aldrig ”*dips*er .. på fyre, for det ville fandme være pinligt hvis jeg *dips*er en fyr, som ender med at ville score min veninde”. I et discussionsforum om poker (!) beskriver en bruger ”et problem i vennegruppen. Person a har meldt dibs på en pige, for derefter at person b, går hen og er sammen med hende inden person a overhovedet har nået at få chancen hos den meldte dibs. Derfor skal der self [’selvfølgelig’, JNJ] gives en straf for at ødelægge en dibs. Men hvad skal straffen være?” (pokernet.dk 17.5.2013). Og på en anden hjemmeside slås følgende fast: ”At kalde dips er fint hvis man rykker på det og tingene sker. Hvis mn [’man’, JNJ] så fucker det op så må bolden gå videre” (bodybuilding.dk 10.11.2014).

At man kan ”kalde dibs” på andet end personer, dokumenteres af flere citater, fx dette fra en konkurrence om en middag: ”Jeg kalder dibs på den halve hummer, ristede kartofler og røget blanquette!” (sidseloglasse.com, 7.7.2014). Eller dette fra en diskussion om >

et sammenskudsgilde: ”Leverpostejn har Signe vist råbt dips på at lave i år – og det skal hun ha’ lov til” (tbs2810.blogspot.dk/2010/10/pa-rven.html, 14.10.2010).

Som det ses, findes udtrykket i forskellige varianter. Således kan man ikke blot *dibse* nogen eller noget. Man kan også både *melde*, *kalde*, *sige* og sågar *råbe dibs* på nogen eller noget. Derudover kan *dibs* bruges som substantiv om den eller det der er blevet *dibset*. Stavemåderne ligger heller ikke fast. I den faktiske sprogbrug veksles der således mellem *dibse* og *dipse* og mellem *dibs* og *dips*.

Oprindelse

Oprindelsen til *dibs* og *dibse* skal med al sandsynlighed søges i engelsk – eller rettere i amerikansk. Her kan man støde på udtryk som *get dibs on* og *have dibs on*, der på www.ordbog.gyldendal.dk oversættes med hhv. ’få førsteret til’, ’få lov til at vælge først’ og ’have sagt helle for’. Verbet *to dibs* forklares af netordbogen *Wiktionary* (en.wiktionary.org) som ’to claim a temporary right to (something); to reserve’, mens udtrykket *call dibs* af *Urban Dictionary* (urbandictionary.com) beskrives på følgende måde: ’Expression used to claim rights/possession on sth./sb.’ Der kan nok ikke være tvivl om at det er disse udtryk der er baggrunden for sprogbru- gen i dansk.

Hvordan ordet *dibs* er opstået i amerikansk, er derimod ikke helt klart. Den mest udbredte opfattelse synes at være at *dibs* er en afkorting af *dibstone* (vistnok sammensat af det forældede verbum *dib*, ’berøre, slå let på’ + *stone* ’sten’). Det er dels navnet på et gam- melt spil der i store træk minder om det spil der kaldes *terre* på dansk, dels betegnelsen på

Jørgen Nørby Jensen (f. 1971)
er seniorkonsulent i Dansk
Sprognævn.

de spillebrikker der anvendes i spillet (oprindeligt brugte man stykker af dyreknogler eller småsten). Disse skulle samles op fra jorden, kastes og gribes i forskellige kombinationer. Når en spiller havde grebet en sten, kunne han da råbe *dibs* for at markere at han nu havde førsteret til stenen. Siden skulle ordet have bredt sig til andre situationer hvor man har brug for at hævde rettigheden til noget. Ifølge andre kilder er der også den mulighed at *dibs* er en omdannelse af *division* (’deling’) eller *divide* (’dele’). Og atter andre foreslår at *dibs* er en omdannelse af *dubs*, der er en afkorting af *double* (’dobbelt’), og som blev brugt når man spillede med glaskugler og skulle gøre krav på to eller flere kugler ramt med samme skud.

Ifølge de engelsksprogede ordbøger er den beskrevne sprogbrug opstået blandt børn. Det er som udgangspunkt noget amerikanske børn siger på legepladsen, i skolegården eller i andre situationer hvor de tager sig førsteret til noget (”I have dibs on that last piece of pie!”), altså nogenlunde svarende til danske børns brug af udtrykket *helle for* (”helle for den sidste kage!”). Men børn har det med at blive voksne, og undertiden bibeholder de ord og vendinger der ellers hører barn- dommen til. Således optræder *dibs* i en lang række nyere amerikanske film og tv-serier (fx i flere afsnit af tv-serien *How I met your*

mother), og da amerikanske film og tv-serier jo ofte når frem til Danmark, er det vel ikke utænkeligt at det er herfra sprogbrogen er blevet udbredt i dansk.

Fra amerikansk børnesprog til dansk ungdomsslang – sprogets veje er uransagelige!

Dansk tegnsprog – en ny opgave for Sprognævnet

Samtlige partier i Folketinget vedtog i foråret at der skal oprettes et Dansk Tegnsprogråd fra 1. januar 2015. Nu er rådet sammensat og skal i gang med at løse sine opgaver.

Dansk Tegnsprogråd har til opgave at udarbejde principper og retningslinjer for arbejdet med at følge og dokumentere det danske tegnsprog og med at give råd og oplysninger om dansk tegnsprog. Dansk Tegnsprogråd sekretariatsbetjenes af Dansk Sprognævn – en ny og meget spændende opgave for nævnet.

Dansk Tegnsprogråd har 5 medlemmer med indsigt i tegnsprogsområdet. Medlemmerne af det nye råd er:

1. Elisabeth Engberg Petersen, formand, Københavns Universitet (indstillet af Dansk Sprognævn)
2. Ole Ravnholt, Dansk Sprognævn (indstillet af Dansk Sprognævn)
3. Bo Hårdell (indstillet af Danske Døves Landsforbund)

4. Jette Hedegaard Kristoffersen, Ordbog Over Dansk Tegnsprog, UCC (indstillet af Uddannelses- og Forskningsministeriet)
5. Hanne Langeland, Socialstyrelsen (indstillet af Ministeriet for Børn, Ligestilling, Integration og Sociale Forhold).

Medlemmerne beskikkes af kulturministeren for 4 år ad gangen. Dansk Sprognævn indstiller 2 medlemmer til rådet. 1 medlem indstilles af Danske Døves Landsforbund. 1 medlem indstilles af Uddannelses- og Forskningsministeriet. 1 medlem indstilles af Ministeriet for Børn, Ligestilling, Integration og Sociale Forhold. Kulturministeren udpeger formanden for rådet blandt medlemmerne.

Dansk tegnsprog er et selvstændigt sprog med egen syntaks, grammatik og udviklingshistorie. Tegnsprog er altså ikke internationalt, som mange tror. Dansk tegnsprog tales af henved 5.000 døve samt deres familier, arbejdskolleger, tolke og mange andre.

For at få et lille indtryk af hvad tegnsprog er, og hvordan det fungerer, kan man gå ind på www.tegnsprog.dk og fx søge på ordet *tegnsprog*. Man kan også hente appen "Spread the sign", som indeholder tegn fra mange forskellige nationale tegnsprog, og se hvordan tegnene for de enkelte ord (fx *horse* og *elephant*) er forskellige eller ligner hinanden. Desværre er dansk tegnsprog endnu ikke med i "Spread the sign", så man skal søge på fx engelsk eller svensk.

SPØRGSMÅL OG SVAR

Sætninger som der ikke er noget galt med

SPØRGSMÅL: Er det ukorrekt at skrive *som der*?

SVAR: Det regnes for ukorrekt i de fleste tilfælde, men der er også tilfælde hvor det er korrekt, og der er endda tilfælde hvor det er nødvendigt, bl.a. i visse parentetiske relativesætninger.

Ordet *som* er ifølge Retskrivningsordbogen

en konjunktion. Det står lige som de andre konjunktioner altid på første plads i ledsætningen. Hvis den er optaget, fx af et spørgende pronomen, kan der normalt ikke være et *som*. Vi siger *jeg ved ikke hvem der kommer*, normalt ikke *jeg ved ikke hvem som kommer*. Det forekommer, men det er ret sjældent, i hvert fald i skriftsproget i offentligheden.

Ordet *der* karakteriseres i Retskrivningsordbogen som ”formelt subjekt”, og det står altid på subjektets plads; i ledsætninger er det, som vi lige så, pladsen lige efter konjunktionsleddet. *Som* og *der* står med andre ord ikke på samme plads i ledsætningen, og derfor kan de optræde sammen. Der er altså ikke noget ulogisk ved at sige:

frugt som der ikke er blevet spist, skal smides ud

Men det hører ikke til den pæne sprogbrug, og derfor regnes det alligevel for ukorrekt. Man kan rette ind ved at nøjes med det ene af ordene:

frugt som ikke er blevet spist, skal smides ud
frugt der ikke er blevet spist, skal smides ud

Forholdet mellem en relativsætning og det led i oversætningen som den er knyttet til, er sådan at det overordnede led kunne have været led i relativsætningen, men selve udtrykket er udeladt der. Dette led er altså i en vis forstand fælles for de to sætninger, og derfor kaldes det ”fællesleddet”. Hvis fællesleddet skulle have været subjekt i relativsætningen, kan man formulere den med *der*, der jo vikarierer for subjektet, eller med *som*. Hvis fællesleddet ikke er subjekt, bruger man kun *som* – eller ingenting:

vejen der gik forbi huset, hed Jernbanevej
(subj.)

vejen som gik forbi huset, hed Jernbanevej
(subj.)

den vej (som) jeg tog, hedder Jernbanevej
(obj.)

ham (som) vi gav æblet, er alligevel stadig sulten (ind. obj.)

vejen (som) vi gik ad, hedder Jernbanevej
(styrelse)

I sideordnede ledsætninger kan *der* ikke bruges efter en sideordnende konjunktionsord som *og*, *men* eller *eller*:

vejen der går forbi huset, og som (ikke: der) hedder Jernbanevej, fører ud af byen

Man kan kende sætninger hvor *som der* regnes for korrekt, også efter den strengeste traditionelle norm, på to ting:

1. *der* kan ikke udelades, fordi sætningen så ville mangle et subjekt:

den vej (som) der har været mange huller i, hedder Jernbanevej

ikke: *den vej som har været mange huller i, hedder Jernbanevej*

2. *der* findes også i den tilsvarende helsætning, dvs. fællesleddet er ikke subjekt i relativsætningen. Helsætningen

der har været mange huller i vejen

svarer til relativsætningen

den vej (som) der har været mange huller i

I den slags tilfælde kan *som* ofte udelades, men det er ikke nødvendigt. *Der* kan ikke udelades, og sætningen er korrekt med *som der*.

I parentetiske relativsætninger kan

som udelades hvis fællesleddet er subjekt og subjektsplassen er udfyldt med *der*, ellers ikke. Parentetiske sætninger er derfor altid tydeligt afgrænset:

Jernbanevej, der har været meget hullet, er blevet repareret

Jernbanevej, som har været meget hullet, er blevet repareret

Jernbanevej, som jeg har været meget træt af, er blevet repareret

ikke: *Jernbanevej, jeg har været meget træt af, er blevet repareret*

I andre tilfælde kan *som* ikke udelades, og så er sætningen kun korrekt hvis begge ord er *der*. Hvis *der* findes i den tilsvarende hel-sætning og fællesleddet ikke er subjekt i den parentetiske relativsætning, er både *som* og *der* nødvendige:

Jernbanevej, som der har været mange huller på, er blevet repareret

OR

Lapidarium eller lapidarie?

SPØRGSMÅL: I sommeren 2014 blev Chr IV's Bryghus åbnet for offentligheden, og samtidig blev der åbnet en ny permanent udstilling i bygningen. Den har fået navnet *Kongernes Lapidarium*, men kunne den have heddet *Kongernes Lapidarie*, altså ligesom *akvarium* og *akvarie*?

SVAR: Det korrekte er *Kongernes Lapidarium*.

Valgfriheden mellem endelserne *-ium* og *-ie* er kun mulig ved 50 ord i den nugældende Retskrivningsordbog fra 2012, og *lapidarium* er ikke iblandt dem. I bemærkningerne til retskrivningsændringerne står der at formen med *-ie* ikke bruges ved sjældne og lærde ord som fx *antependium*, *beneficium*, *diplo-matarium*, *refektorium*, *testimonium* (jf. Jørgen Schack: Skal vi have former af typen *gymnasie* i Retskrivningsordbogen?, Nyt fra Sprognævnet 2009/4, s. 20-23). *Lapidarium* kan betragtes som sådan et sjældent og lærde

ord. *Lapidarium* findes ikke i Ordbog over det Danske Sprog, Den Danske Ordbog eller Retskrivningsordbogen 2012.

Ifølge Sprognævnets nyordsordbog *Nye ord i dansk 1955 til i dag* (www.dsn.dk/noid) er *lapidarium* første gang registreret i al-mensproget i 1987. Ordet forklares som 'en samling af bevaringsværdige gravsten', og der anføres følgende citat:

"lapidarium for forfaldne, men dog bevaringsværdige fragmenter af gammel billedhuggerkunst" (Berlingske Tidende 18.12.1995)

Lapidarium kan også slås op i Munksgaards Fremmedordbog fra 1997 og i Den Danske Netordbog på Ordbogen.com. Her er det defineret som hhv. 'samling af mindesten' og 'samling af grav- eller mindesten'.

Der findes også en kort beskrivelse på

Wikipedia (<http://da.wikipedia.org/wiki/Lapidarium>) og i Gyldendals Store Danske Encyklopædi på nettet.

Søger man på Googles danske sider, finder man ca. 2000 forekomster af *lapidarium* og kun 2 af *lapidarie*. Her bliver det tydeligt at *lapidarium* fortrinsvis anvendes i kirker og sogne om samlinger af gravsten fra nedlagte grave. Forudsætningen for at indlemme en gravsten i *lapidariet* er at gravstedsejeren har overdraget retten til gravstedet til kirkegården, og at menighedsrådet har givet sin godkendelse.

Vi kan konkludere at ordet *lapidarium* er forholdsvis sjældent brugt, og at formen *lapidarie* er endnu mere sjælden. Derfor er der ikke valgfrihed.

SKA

AK	Anne Kjærgaard
AÅJ	Anita Ågerup Jervelund
ESJ	Eva Skafte Jensen
IEM	Ida Elisabeth Mørch
JNJ	Jørgen Nørby Jensen
JS	Jørgen Schack
MHA	Margrethe Heidemann Andersen
OR	Ole Ravnholt
PD	Philip Diderichsen
PJ	Pia Jarvad
SKA	Sabine Kirchmeier-Andersen

Generelle abonnementsvilkår

Levering

Nyt fra Sprognævnet udkommer 4 gange om året, i marts, juni, september og december. Hvis du midt i måneden endnu ikke har modtaget bladet, bedes du henvende dig til Dansk Sprognævn for at få tilsendt et erstatningseksemplar.

Betaling

Abonnementet betales forud, og opkrævning sker i januar, enten ved at Dansk Sprognævn sender dig et indbetalingskort (til betaling på posthuset, i banken eller via netbank) eller via BetalingsService (BS).

Som ny abonnent modtager du de numre der er udkommet i indeværende år, samt et indbetalingskort for et fuldt årsabonnement.

Pris

Prisen er 120 kr. om året. Du betaler for et år ad gangen, så selvom du opsiger dit abonnement midt på året, vil du stadig modtage og betale for resten af årets udgivelser.

Varighed og opsigelse

Abonnementet løber indtil du opsiger det skriftligt, enten per brev eller mail. Seneste frist for opsigelse er 10. december. Det er ikke gyldig opsigelse blot at undlade at betale. Ved opsigelse af abonnementet skal du huske selv at opsiges en evt. betalingsaftale med BS.

Flytning

Flytning skal du meddele per telefon, mail eller brev. Ved henvendelser om abonnementet skal du have dit abonnementsnummer klar.

Nyt fra Sprognævnet

2015/1 · marts

Underskrive og signere	1
Stavekontrol	5
Er du blevet dibset for nylig?	9
Dansk tegnsprog – en ny opgave for Sprognævnet	11
SPØRGSMÅL OG SVAR	
<i>Sætninger som der ikke er noget galt med</i>	12
<i>Lapidarium eller lapidarie?</i>	14

Næste nummer udkommer i juni 2015

Ansvarshavende redaktør: Sabine Kirchmeier-Andersen

Redaktionssekretær: Jørgen Nørby Jensen

ISSN 0550-7332

Layout: Falcon Grafisk Design · Dtp: Jannerup A/S

Nyt fra Sprognævnet udgives af Dansk Sprognævn. Det udkommer 4 gange om året og koster 120 kr. (inkl. moms og forsendelse) for en årgang. Man kan kun tegne abonnement hos Sprognævnet.

Usignede artikler og artikler med initialer giver udtryk for Sprognævnets mening. Artikler med navn giver ikke nødvendigvis i enhver henseende udtryk for Sprognævnets mening.

Eftertryk er tilladt når kilden angives.

Abonnement mv.:

Telefon: 33 74 74 11 eller
mardal@dsn.dk

Spørgetelefon: 33 74 74 74
(Mandag-torsdag 10-12 og 13-15)

www.dsn.dk
www.sproget.dk